

Anadilli mediamız xalqımızın misilsiz mənəvi sərvətidir

Azərbaycan milli mətbuatının yaranmasının 150-ci ildönümü ərəfəsində əlamətdar yubileyə bağlı müsahibimiz görkəmli jurnalistika nəzəriyyəçisi, Bakı Dövlət Universiteti jurnalistika fakültəsinin kafedra müdürü, Prezidentin fərdi təqaüdcüsü, “Şöhrət” ordenli Cahangir Məmmədlidir. Jurnalistlərin bir neçə nəsilinin müəllimi, milli mediamızın son 70 illik fəaliyyətinin canlı şahidi və mütəxəssis izləyicisi olan ustad qələm sahibi ilə söhbətə belə bir sualla başladıq:

– Azərbaycanın tanınmış jurnalisti, ali mükafatlara layiq görülmüş filologiya elmləri doktoru, professor Cahangir Məmmədli milli mətbuatımızın 150 illik yubileyini necə qarşılayır?

– Milli mətbuatımızın 150 illik yubileyini böyük qürur hissi ilə qarşılayıram. Milli mətbuatımızın 150 illik yubileyi mənim üçün təkcə bir tarix deyil, həm də xalqımızın maariflənməsi, düşüncəsinin formalaşması və milli kimliyimizin təbliği baxımından böyük əhəmiyyət daşıyan mühüm bir mərhələdir. Bu əlamətdar hadisə təkcə jurnalistikanın deyil, bütövlükdə Azərbaycan xalqının mədəni-mənəvi tarixinin bir parçasıdır. Milli mətbuatın 150 illik yubileyi Həsən bəy Zərdabinin 1875-ci ildə “Əkinçi” qəzetini nəşr etməsi ilə başlanan maarifçilik yolunun davamı edib bu günə çatması kimi qiymətlidir.

Bu yubiley yalnız keçmişə qayıdış deyil, həm də bu günün və gələcəyin jurnalistikasına ciddi mesajdır. Həm də milli mətbuatın inkişaf yolunu, keçdiyi mərhələləri, ideya istiqamətlərini və cəmiyyətə təsir imkanlarını dərinləndirən təhlil etmək üçün bir fürsətdir. Bu yubiley həm də Həsən bəy Zərdabidən başlayaraq bu günə qədər

olunmuşdur. Amma sadaladığımız mərhələləri təhlil etdikdə, ən çox demokratik adlandırılmalı biləcək dövr kimi 1991–2000-ci illər – müstəqillik dövründə mətbuatın liberallaşması mərhələsi ön plana çıxır.

– Bəs sovet dövrü mətbuatı ilə müstəqillik epoxası mediası arasında hansı fərq və əənənə bağlılığı var?

– Bu gün ən çox üzləşdiyimiz suallardandır bu. Sovet dövründə mətbuatın funksiyası və missiyası ilə müstəqillikdən sonrakı dövrün mətbuatı modeli arasında ciddi fərqlər var, yığcam olaraq bunları demək olar. Sovet dövründə mətbuat dövlətin ideoloji aləti kimi çıxış edirdi. Əsas məqsədi kommunist ideologiyasını təbliğ etmək, sovet həyat tərzini tərifləmək və əhalini vahid fikrə yönəltmək idi. Mətbuat senzura altındaydı və tənqiddə yer yox idi. Bütün mətbuat orqanları birbaşa partiya və dövlət tərəfindən idarə olunurdu. Mətbuat daha çox informasiya ötürən deyil, rejimin təbliğatını

zəifləməsi, dərin analitik təhlillərə marağın azalması da diqqətçəkəndir. Buna baxmayaraq, inanıram ki, düzgün istiqamətləndirmə və dəstək ilə bu gənclər Azərbaycan jurnalistikasının daha peşəkar və güvənəli gələcəyini formalaşdırma bilirlər.

– Sosial media və rəqəmsal platformaların artması əənəvi jurnalistikanın nüfuzuna ciddi təsir göstərir?

– Sosial media və rəqəmsal platformaların artması klassik jurnalistikanın nüfuzuna həm müsbət, həm də mənfi təsirlər göstərmişdir. Bu prosesi həm inkişaf, həm də müəyyən dərəcədə təhlükə kimi qiymətləndirmək olar.

Sosial media vasitəsilə xəbərlər daha sürətli yayılır və geniş auditoriyaya çatır. İnsanlar hadisələrdən real vaxtda xəbərdar olurlar. Vətəndaş jurnalistikası yaranıb. Artıq hər bir sosial media istifadəçisi potensial jurnalistə çevrilib. Bu, informasiya mənbələrinin müxtəlifliyini artırır və cə-

sözün gücünə inanan, qələmini xalqın xidmətinə verən bütün qələm sahiblərinə bir ehtiram ifadəsidir.

– “Əkinçi” qəzetinin nəşri ilə başlanan milli mətbuatımız əsyrarımılıq tarixində hansı mərhələlərdən keçib?

– 1875-ci ildə Həsən bəy Zərdabinin təşəbbüsü ilə nəşr olunan “Əkinçi” qəzeti Azərbaycan milli mətbuatının əsasını qoydu və bu hadisə milli oyanışın, maarifçiliyin və ictimai fikrin formalaşmasının başlanğıcı oldu. Bu 150 illik tarixi aşağıdakı mərhələlərə bölmək olar: maarifçilik və milli oyanış dövrü (1875–1905); ictimai-siyasi mübarizə və mətbuatın demokratik inkişaf dövrü (1905–1920); sovet dövrü və mətbuatın ideoloji nəzarətdə olması (1920–1991); müstəqillik dövrü və mətbuatın liberallaşması (1991–2000-ci illər); müasir dövr – rəqəmsallaşma və yeni informasiya mühiti (2000-ci illərin sonlarından bu günə qədər). Ola bilsin, bəzi əlavələr də etmək olar, amma mətbuat tariximizin zəngin tarixi bu cür görünür.

Azərbaycan milli mətbuatı 150 illik inkişaf yolu keçərək maarifçilikdən rəqəmsal mediaya qədər mühüm mərhələləri yaşayıb. Bu tarixi yol xalqın siyasi və mədəni şüurunun formalaşmasında əvəzsiz rol oynayıb. “Əkinçi” qəzetindən başlanan bu yol, bu gün də müstəqil, obyektiv və peşəkar medianın inkişafına aparıcı yoldur.

– Bu mərhələlərdən hansı daha çox demokratik olub?

– 150 illik Azərbaycan mətbuat tarixi boyunca müxtəlif dövrlər özünün fərqli ictimai-siyasi və mədəni çalarları ilə seçilsə də, demokratik prinsiplərin daha aydın şəkildə təzahür etdiyi dövrlər məhduddur. 1905–1920-ci illəri – “İctimai-siyasi mübarizə və mətbuatın demokratik inkişaf dövrü” kimi təqdim olunan mərhələni ən çox demokratik xüsusiyyətlərə malik dövr kimi qiymətləndirmək mümkündür. Xüsusi vurğulanmalıdır ki, 1918–1920-ci illərdə mövcud olmuş Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti (AXC) dövründə mətbuat azad idi, tam senzurasız idi. AXC mətbuatı azadlığını hüquqi cəhətdən tanımış və müxtəlif siyasi spektrə malik qəzetlər nəşr

yayan və əhalini yönləndirən vasitə idi, rəsmi senzura mövcud idi. Yalnız dövlətin təsdiq etdiyi məlumatlar yayımlanırdı və s.

Müstəqillikdən sonra media plüralizm və fikir azadlığı üçün zəmin yaranmağa başladı. Fərqli baxışları əks etdirən qəzet, televiziya və onlayn platformalar ortaya çıxdı. Mətbuat təcridcən cəmiyyətin maraqlarını ifadə etməyə və ictimai nəzarət funksiyasını yerinə yetirməyə başladı. Jurnalistlər daha sərbəst fəaliyyət göstərməyə başladılar. Özəl media qurumları yarandı, lakin iqtisadi təzyiqlər hələ də medianın müstəqilliyini məhdudlaşdırırdı. Mətbuatın əsas funksiyası informasiya vermək, araşdırma aparmaq, hökumət və ictimai institutlar üzərində nəzarət mexanizmi kimi çıxış etməkdirdi.

Sovet dövrünün mətbuatı bir ideologiya-yanın təbliğat maşını idisə, müstəqillik dövründə mətbuat getdikcə daha çox ictimai maraqlara xidmət edirdi.

– Jurnalistlərə uzun illər dərs demisiniz, indi Azərbaycan mətbuatında çalışanların hamısının müəllimi olmusunuz. Bugünkü tələbələr 150 illik zəngin irsi və əənənəni necə davam etdirəcəklər?

– Jurnalistlərə uzun illər dərs demək mənə həm böyük bir məsuliyyət, həm də ilhamverici bir təcrübə bəxş edib. Bu gün jurnalistika tələbələrində məni sevindirən əsas keyfiyyətlərdən biri onların açıq fikirliliyi və texnologiyaya uyğunlaşma bacarığıdır. Onlar sürətlə dəyişən media mühitində sosial medianın, rəqəmsal alətlərin və yeni platformaların imkanlarını yaxşı anlaşırlar. Əlavə olaraq, bir çox tələbələr artıq tələbəlik dövründə aktiv olaraq məqalələr yazır, videolar çəkir, podkastlar hazırlayırlar – yəni real təcrübə toplayırlar.

Digər tərəfdən, çatışmazlıqlar da var ki, bunlar zaman-zaman məni narahat edir. Məsələn, jurnalistikanın əsas prinsipləri – obyektivlik, faktlara əsaslanmaq, mənbələrlə düzgün işləmək kimi dəyərlərin bəzən arxa plana gəlməsi müşahidə olunur. Bəzən gənc jurnalistlər sensasiyaya və ya tez tanınmağa daha çox üstünlük verirlər, bu isə peşəkar jurnalistika üçün risklidir. Eyni zamanda, oxuma vərdislərinin

miyyətin daha aktiv iştirakını təmin edir. Əlaqə və interaktivlik çox artır.

Amma ciddi təhlükələrlə də üz-üzəyik. Dezinformasiya və feyk xəbərlər sürətlə yayılmaqdadır. Sosial mediada nəzarətsiz və qeyri-rəsmi məlumatların yayılması ictimai rəyə ciddi təsir göstərir, jurnalistikanın etibarlılığına zərbə vurur. Peşəkar jurnalistika kölgədə qalıb. Peşəkar redaktə və fakt yoxlanışı keçməyən paylaşımlar jurnalistikanı “hər kəsin edə biləcəyi” bir sahəyə çevirərək keyfiyyət meyarlarını zəiflədib. Əsas məsələ yeni medianın üstünlüklərindən faydalanaraq, klassik jurnalistikanın prinsiplərini qorumaqdır.

– Sonda 150 illik yubiley münasibətilə həm həmkarlarınıza, həm də oxuculara nə demək istərdiniz?

– 150 illik yubiley bizim üçün yalnız keçmişə qürurla baxmaq deyil, eyni zamanda, gələcəyə olan inamımızı, məsuliyyətimizi də ifadə edir. Bu möhtəşəm tarix peşəmizə göstərilən dərin hörmətin, əməyin, zəhmətin və qələmin gücünə olan inamın təcəssümüdür. Jurnalistikanın cəmiyyətin inkişafında, maarifləndirmə və həqiqətin işıqlandırılmasında oynadığı rol bu 150 ildə bir daha sübut olunub. Bu tarixi gün, həm də bizə gələcəyə daha böyük məsuliyyətlə, daha yüksək peşəkarlıqla yanaşmaq zərurətini xatırladır.

Mənim üçün milli mətbuatın yubileyi həm də gənc nəsillə jurnalistlərə bir çağırışdır – onlar yalnız informasiya ötürücüsü deyil, həm də milli düşüncənin daşıyıcıları və cəmiyyətin mənəvi bələdçiləri olmalıdırlar. Peşəkar həmkarlarımızla dürüstlük, prinsiplilik və peşəkarlıq prinsiplərinə sadıqlığı ilə öyünürəm. Audittoriya da bizim üçün çox qiymətlidir. Bizim yazdıqlarımız onlar üçün dəyərli olduqca, qələmimizin məsuliyyəti də artır. Onların etibarını, dəstəyini və davamlı marağını bizə irəlilə aparırıq.

– Maraqlı söhbət üçün ustadımıza təşəkkür edirik.

Söhbəti apardı:
Namiq QƏDİMOĞLU
XQ